

Олена Лущинська,

асистент,
Львівський національний університет
імені Івана Франка
(м. Львів)

Iryna,

Assistant,
Ivan Franko National University of Lviv
(Lviv)

УДК 373.31:37.058

ФОРМУВАННЯ МОТИВАЦІЇ УЧІННЯ В УЧНІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ ПРИВАТНОЇ ШКОЛИ

FORMATION OF LEARNING MOTIVATION IN PUPILS AT A PRIVATE PRIMARY SCHOOL

У статті розкрито особливості організації навчально-виховного процесу та виокремлено специфіку роботи з учнями у приватних навчальних закладах. Охарактеризовано сутність мотиву, мотивації, мотиваційної сфери особистості. Висвітлено особливості мотивації навчально-пізнавальної діяльності учнів у приватній школі. Окреслено ефективність використання різних методів мотивації як рушійної сили на шляху до пізнання та оволодіння знаннями. Проаналізовано місце та значення ігрової діяльності у формуванні мотивації учіння в дітей молодшого шкільного віку. Акцентовано на ефективності використання комп'ютерних дидактичних ігор у навчально-виховному процесі приватної школи. Автором виокремлено дієві педагогічні чинники та засоби мотивації навчально-пізнавальної діяльності молодших школярів в умовах приватної школи: врахування індивідуальних можливостей і зацікавлень учнів, співпраця з батьками, використання інноваційних технологій, інтерактивних методів, дидактичних ігор і нестандартних підходів до організації та планування навчально-виховного процесу, підбір пізнавальних і розвивальних завдань, опора на позитивні якості дитини з метою використання її потенційних творчих можливостей.

Ключові слова: мотив, мотивація, методи, способи, урок, навчально-пізнавальна діяльність, ігрова діяльність, приватна школа.

The article exposes the features of the educational process and singles out the specifics of working with pupils in private educational establishments. It characterizes essentiality of the motive, motivation, motivational sphere of personality. The author deems that the motivation to study is one of the main conditions for the implementation of the educational process in elementary school, which contributes not only intelligence development, but also the improvement of pupils personality on the whole. It deals the peculiarities of motivation of educational-cognitive activity of pupils at the private school. It outlines the effectiveness of the use of different methods of motivation as a driving force towards learning and knowledge acquisition. The author emphasizes on the need of harmonious combination of motivational, semantic, procedural and developmental components at the training activities, for the purpose stimulation of educational and cognitive interests of pupils at the lessons. It accents on effective using computer games in educational-educator process at the private school. The author singles out effective educational factors and means of motivating educational-cognitive of primary school children at the private school: consideration of individual opportunities and pupils interests, cooperation with parents, using of innovative technologies, interactive methods of teaching, didactic games and innovative approaches to the organization and planning educational process, selection cognitive and developmental tasks, reliance on the positive qualities of the child and using her potential creative possibilities.

Key words: motive, motivation, methods, techniques, lesson, educational-cognitive activities, game activities, private school.

В статье раскрыты особенности организации учебно-воспитательного процесса и специфика работы с учащимися в частных учебных заведениях. Охарактеризованы сущность мотива, мотивации, мотивационной сферы личности. Освещены особенности мотивации учебно-познавательной деятельности учащихся в частной школе. Определены эффективность использования различных методов мотивации как движущей силы на пути к познанию и овладению знаниями. Проанализированы место и значение игровой деятельности в формировании мотивации учения у детей младшего школьного возраста. Акцентируется на эффективности использования компьютерных дидактических игр в учебно-воспитательном процессе частной школы. Автором выделены педагогические факторы и средства мотивации учебно-познавательной деятельности младших школьников в условиях частной школы: учет индивидуальных возможностей и интересов учащихся, сотрудничество с родителями, использование инновационных технологий, интерактивных методов, дидактических игр и нестандартных подходов к организации и планирования учебно-воспитательного процесса, подбор познавательных и развивающих задач, опора на положительные качества ребенка с целью использования его потенциальных творческих возможностей.

Ключевые слова: мотив, мотивация, методы, способы, урок, учебно- познавательная деятельность, игровая деятельность, частная школа.

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. Становлення нової освітньої парадигми, інтенсивний розвиток сучасних технологічних процесів, реформування в системі української освіти зумовили появу навчальних закладів «не бюджетної» форми власності. Саме завдяки великій диференціації між державними установами та приватними школами, батьки обирають друге. Адже у школах «нового типу» їм пропонується європейська система навчання: перебування дітей з 9 до 19.00 години, відсутність дзвінків, початок дня з «хвилинок довіри», спілкування, обговорення актуальних питань, використання комплексних методик Давидова, Домана, Ельконіна, Монтессорі, Чепіги та ін. Окрім розвитку навчальних здібностей, кожна дитина може розкрити свій творчий потенціал та реалізувати приховані таланти під час відвідування гуртків (за окрему плату). Особлива увага приділяється питанням, які стосуються побутових умов і задоволення потреб учнів як споживачів: атмосфера класу, кімнати релаксації та фізичної підготовки, збалансоване, а інколи й індивідуальне, харчування, вдосконалена матеріально-технічна база (усе це не безкоштовно). Беручи до уваги усі приватні заклади України, а їх станом на 2015 рік – 228, то в середньому за таке задоволення батьки викладають із гаманця від 2000 до 3000 тисяч гривень на місяць (не акцентуюмо увагу на окремих школах таких, як «Гранд», де навчання коштує прибіл. 10 000 у.о. за рік). Проте такі школи не втрачають своєї популярності, не зважаючи на коштовність даних послуг.

Віддаючи на навчання своїх дітей, батьки очікують високого рівня знань, самостійності, особистісного розвитку та професійного становлення у майбутньому. Натомість, проаналізувавши дані найбільше популярних вітчизняних шкіл (на підставі участі в конкурсах, результатів ДПА, екзаменів і контрольних тестів, відгуків батьків) картина успішності учнів не найвища, а рівень успішності – середній. Звичайно, що якість освіти, насамперед, залежить від професійних та особистісних якостей учителя, який повинен створити необхідні умови для всебічного розвитку та навчання кожної дитини, забезпечити якісне опанування знаннями задля успішної самореалізації в майбутньому. Однак навчити дітей, успішність яких не контролюється, дуже складно, оскільки батьки перекладають цю відповідальність здебільшого на плечі педагогів, не вважаючи за потрібне щось повторювати, читати чи перевіряти, а дитина, своєю чергою, акумулює поняття «батьки заплачать».

Отже, актуальним залишається питання, як навчати й виховувати школярів у приватних навчальних закладах так, щоб зацікавити їх до пізнання нового, «розбудити» ту внутрішню силу, яка б заохочувала до навчання, самоосвіти та самореалізації. Адже основне завдання вчителя – навчити дитину вчитися, сформуванню вміння самостійно здобувати знання [5].

Аналіз останніх досліджень і публікацій, у яких започатковано розв'язання проблеми, дозволяє констатувати, що загально-теоретичні положення навчальної мотивації розроблені в працях В. Давидова, Д. Ельконіна, Г. Костюка, О. Леонтєва, С. Максименка, Г. Костюка, С. . Онтогенетичні аспекти цієї проблеми висвітлювались в наукових розробках М. Алексєєвої, А. Андрєєвої, Ю. Бабанського, Л. Божович, Р. Вайсмана, І. Добровінової, С. Занюка, В. Климчука, І. Кона, А. Маркової, В. Моргуна. Взаємозумовленість зовнішніх і внутрішніх чинників розвитку особистості та її мотиваційної сфери розглядали Б. Аманьєв, Ш. Чхартишвілі; джерела мотивації досліджувались у роботах А. Ковальова, Ю. Кулюткіна, В. Мерлій, Г. Сухобської. В низці досліджень висвітлено взаємозв'язки між мотивацією й успішністю навчально-виховної діяльності школярів (Н. Бітянової, В. Гулеватого, М. Дригус, Ю. Орлова, О. Поливанової, Г. Ротара, Н. Рудої, П. Якобсон та ін.).

Формування мети статті. Обґрунтувати педагогічні чинники та засоби мотивації навчально-пізнавальної діяльності молодших школярів в умовах приватної школи.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. «Найкращий учитель той, хто пробуджує в учнів бажання вчитися» – ця незаперечна істина проголошувалась прогресивними педагогами всіх часів. Щоб навчити дитину, треба не просто передати їй знання та вміння, а й викликати в неї відповідну активність – пізнавальну чи практичну. Важливим структурним елементом цієї активності є мотивація, в якій виявляється ставлення школярів до навчання [5].

Формування мотивації навчання неможливо здійснити без урахування вікових особливостей молодших школярів та їхніх індивідуальних психологічних характеристик. Це означає, що педагог повинен організувати навчально-виховний процес таким чином, щоб вирішувалися завдання розвитку мотиваційної сфери на певному віковому етапі та підготовки учнів до наступного етапу розвитку особистості. У зв'язку з розкриттям резервів вікового розвитку мотивації важливо здійснювати особистісно орієнтований підхід до навчання.

Навчальна мотивація як психологічний феномен є надзвичайно складною. Кожен учитель ставить собі за мету дати дитині глибокі та міцні знання, його головним завданням має бути не просто викладення матеріалу, а й залучення учнів до активної участі в опрацюванні теми, що вивчається, через застосування сучасних інноваційних методик навчання молодших школярів. Основою ефективного навчання учнів приватних шкіл є формування в дитини мотивації до навчальної діяльності. Вмотивована діяльність є внутрішньою рушійною силою, яка спонукає учнів до усвідомленого засвоєння знань, якісного виконання поставленого завдання та розвитку творчого потенціалу. Адже, залежно від мотивації, одне завдання дитина може виконувати з різним ступенем активності, або не виконувати взагалі, а над іншим – готова просидіти тривалий час, не помічаючи завершення уроку [5]. Саме тому мотивація до навчання – одна з основних умов реалізації навчально-виховного процесу у початковій школі, що сприяє не лише розвитку інтелекту, а й удосконаленню особистості в цілому.

У психології під мотивацією розуміють систему чинників, що визначають поведінку (потреби, мотиви, цілі, наміри, прагнення), або характеристику процесу, що стимулює та підтримує активність особистості на потрібному рівні [3]. Мотив є вулканічною силою, що спонукає молодших школярів до навчальної активності. За визначенням

академіка С. Гончаренка – мотив (від лат. *movere* – приводити до руху, штовхати) розуміють як: 1) спонування до діяльності, пов'язані з задоволенням потреб суб'єкта; сукупність зовнішніх та внутрішніх умов, що викликають активність суб'єкта та визначають її спрямованість; 2) предмет, що спонукає і визначає вибір спрямованості діяльності (матеріальний чи ідеальний), заради якого вона здійснюється; 3) усвідомлену причину, що лежить в основі вибору дій і вчинків особистості [1, с. 48]. Основними мотивами навчання у школярів є: особистісний розвиток, інтерес, результат діяльності, бажання отримати похвалу, бути кращим, потреба у пізнанні нового [2].

Залежно від ставлення до змісту та навчальної діяльності, мотиви учіння поділяють на внутрішні та зовнішні. Внутрішні мотиви пов'язані зі змістом навчальної діяльності та її процесом (пізнавальний інтерес, потреба в інтелектуальній активності, прагнення досягти кращого результату тощо). – середовищем (вимоги, натяжки, вказівки тощо) [6]. У разі зовнішньої мотивації чинники, що регулюють поведінку, не залежать від внутрішнього «Я». Внутрішня мотивація сприяє одержанню задоволення від роботи, викликає інтерес, радісне збудження, підвищує самоповагу.

На жаль, сьогодні пересічний педагог і типовий навчальний заклад орієнтовані переважно на «підтримування» зовнішньої мотивації у вигляді контролю, наказів і вимог. Така практика негативно впливає на бажання вчитися і веде до поступового зниження навчального інтересу учнів загалом. Для того, щоб зацікавити учнів роботою на уроці, варто дбати про гармонійне поєднання мотиваційного, змістового, процесуального та розвивального компонентів навчальної діяльності. Зміст має привабити дітей чимось незвіданим, сприяти розвивальним дидактичним цілям. Важливо, щоб дитина зрозуміла значущість навчального матеріалу та його зв'язок із життям. Кожна сторінка уроку має захоплювати, зацікавлювати, інтригувати. Тому оволодіти увагою дітей необхідно не на етапі мотивації чи організації, а тільки переступивши поріг класу. Для цього кожен урок повинен починатися не лише з позитивного настрою, але із загадковості. Учні мають думати про те, що ж буде на уроці, про що вони дізнаються і яким способом. Для цього учителю, перш за все, необхідна непередбачуваність. Такий вчитель без остраху може підвести учнів з-за парт і піти у подорож садом, чи провести урок читання надворі, або ж прийти на перший урок й оголосити про екскурсію містом. Важливо, щоб учні усвідомлювали: кожен наступний день він інший, і такого вже не буде.

Основним джерелом інтересу до навчальної діяльності є насамперед її зміст. Щоб підсилити стимулювальний вплив змісту, необхідно чітко дотримуватися вимог принципів науковості, систематичності і послідовності, зв'язку навчання з життям і практикою. Для цього можна використовувати прийоми створення ситуації новизни, актуальності, наближення змісту до важливих наукових відкриттів тощо. Цікаво робити те, що вимагає напруження, але труднощі мають бути посильними. Неправомірне спрощення навчального матеріалу, невинувато повільний темп його вивчення, багаторазові повтори не можуть сприяти розвитку пізнавального інтересу. Окрім цього, завжди можна запросити казкового героя, в якого трапилась біда, або ж він приніс цікавинки для дітей і спостерігатиме за їх роботою та активністю. Підвищують інтерес до навчання цікаві аналогії, зокрема зіставлення наукових і життєвих тлумачень окремих природних і суспільних явищ (не намагайтесь активно оперувати науковими термінами, дитина це не запам'ятає, краще використати ті знання, які у неї вже сформовані, та поєднати з ними новий матеріал).

Щодо методів, то одним із найефективніших методів формування інтересу учіння є дидактичні ігри. До прикладу, під час рольових ігор учні грають казкових, фантастичних персонажів (подорож принцеси на бал, ельфів у гості; чергова пригода Гаррі Поттера, Вінні Пуха, кота Леопольда, Лунтика, Маші чи свинки Пеппі). При цьому відбувається збагачення їхніх уявлень про трудові, професійні чи особистісні взаємини з іншими людьми, підготовка до реальних життєвих ситуацій. Рольові ігри допомагають розв'язувати проблему мотивації в навчанні. Важливе значення рольової гри полягає також у подоланні внутрішніх конфліктів, реалізації психотерапевтичної функції (уроки-казки, де кожен учень конкретний герой, або ж уроки-презентації, коли учні отримують конкретне завдання і працюють над його вирішенням колективно, готуючи виступ перед однокласниками; або ж роль вчителя на уроці, яка не лише сприяє розвитку багатьох пізнавальних процесів, а й формує довіру учня до вчителя, як до товариша, та усвідомлення труднощів при проведенні уроку, внаслідок чого і відбувається переосмислення власної поведінки на уроках).

Не менш цікавими залишаються комп'ютерні дидактичні ігри, які варто використовувати не лише на уроках навчання комп'ютерної грамотності, але й під час навчально-виховного процесу загалом. Комп'ютер – це не лише засіб чи об'єкт вивчення, це той коштовний інструмент, який допоможе вчителю досягнути поставленої мети та зацікавити учнів до навчання. Адже сучасні діти – учні нової генерації, які сприймають комп'ютер як ігровий ресурс, який потрібно використовувати, пізнавати та досліджувати [6].

Задля розвитку якісної приватної освіти вчителям необхідно здійснювати радикальні зміни з удосконаленням внутрішньої мотивації та у процесі її формування дотримуватись наступних вимог.

1. Не уникати нагород, призів за правильне виконання учнями завдання, обмежуючись лише оцінюванням і похвалою (наліпки, невеличкі бонуси у вигляді зменшених зображень казкових героїв, або ж «смаколики»). Якщо учень заслужив нагороду, слід його похвалити, якщо потрібно ще попрацювати – звернути на це увагу, дати поради, рекомендації.

2. Використовувати на уроках ситуації змагань, під час яких дитина переключається на ігрову діяльність, прагне до першості (це вже її внутрішній поштовх), вчиться взаємодіяти з колективом та не опускає рук при поразці, а навпаки вдосконалюється.

3. Намагатися не називати навчальної мети «зверху». Дитина повинна навчитись визначати мету самостійно, відштовхуючись від поставлених завдань.

4. Варто пам'ятати, що покарання за неправильне вирішення навчальних завдань є останнім і найменш ефективним прийомом, який викликає негативні емоції та негативно впливає на ставлення дитини до навчання.

5. Уникати тимчасових обмежень там, де це можливо. Адже це не лише пригнічує розвиток творчості, а й заважає розвитку внутрішньої мотивації. Не варто боятися дозволити учням проявляти себе та свої емоції, але і не забувати про чітко окреслені межі дозволеного та забороненого.

6. Довіряти дитині та надавати право вибору, не обмежуючи при цьому його свободу; нести відповідальність за особистий успіх кожного учня

7. Підбирати цікаві навчальні завдання з елементами новизни.

8. Оперувати всіма можливими інноваційними технологіями, нетрадиційними методами та способами організації навчально-виховної діяльності.

На основі вище зазначеного виокремлюємо чинники, що сприяють формуванню внутрішньої мотивації навчальної діяльності: позитивний емоційний настрій; вивчення мотиваційної сфери учнів; ситуація успіху; наявність свободи вибору; сформованість загально-навчальних умінь і навичок; диференціація та індивідуалізація опора на типологічні особливостей учнів; використання різноманітних прийомів і методів інноваційних технологій; організація ігрової діяльності та колективної діяльності на уроках; формування мотивації на кожному етапі уроку.

Враховуючи тенденції розвитку особистості та організації навчально-виховного процесу, доцільно запропонувати певні шляхи формування мотивації школярів приватних закладів та підвищення їх навчальних досягнень:

1. Щоденна увага до кожного учня, визнання його особистості.

2. Своєчасна ліквідація прогалин у знаннях і організація оперативної допомоги кожному учневі, що відстає у навчанні.

3. Формування мотивації учіння як необхідного стимулу бажання учня до навчання.

4. Перехід до інноваційних методів навчання, що дають можливість розкрити потенційні можливості кожного учня, повірити у власні сили.

5. Організація навчального процесу з визначенням трьох головних видів складності під час пояснення матеріалу, його закріплення і оцінювання.

6. У підготовці будь-якої теми уроку навчальний матеріал поділяти на кілька блоків.

7. Вивчення умов, в яких виховується кожна дитина, врахування їх у навчальній діяльності.

8. Співпраця з батьками у формуванні позитивної мотивації дитини, підвищення рівня педагогічної культури сім'ї.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Дієвими педагогічними чинниками та засобами мотивації навчально-пізнавальної діяльності молодших школярів в умовах приватної школи вважаємо: врахування індивідуальних можливостей та зацікавлень учнів, тісну співпрацю з батьками, використання інноваційних технологій, інтерактивних методів, дидактичних ігор і нестандартних підходів до організації та планування навчально-виховного процесу, підбір цікавих, проте пізнавальних і розвиваючих завдань, опору на позитивні якості дитини з метою використання навчального та творчого потенціалу кожного.

Перспективи подальших наукових пошуків убачаємо в проектуванні змісту початкової освіти, оновленні форм і методів викладання задля стимулювання навчально-пізнавальних інтересів учнів початкової школи та підвищення їх мотивації учіння.

1. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник / С. У. Гончаренко. – К. : Либідь, 1997. – 376 с.
2. Гулеватий В. Л. Шляхи підвищення мотивації навчання студентів / В. Л. Гулеватий // Науковий потенціал України. – 2007. – С. 43-47.
3. Додонов Б. И. Структура и динамика мотивов деятельности / Б. И. Додонов // Вопросы психологии. – 1984. – № 4. – С. 126–130.
4. Іванова С. А. Проблеми формування мотивації навчальної діяльності школярів за сучасних умов / С. А. Іванова. – [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://klasnaocinka.com.ua/uk/article/problemi-formuvannya-motivatsiyi-navchalnoyi-diyal.html>
5. Ротар Г. О. Методичні аспекти підвищення мотивації навчання та навчальних досягнень учнів / Г. О. Ротар. – [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.rusnauka.com/3_ANRR_2009/Pedagogica/39964.doc.htm
6. Чайка В. М. Педагогіка / В. М. Чайка. – [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://pidruchniki.com/10611207/pedagogika/metodi_stimulyuvannya_motivatsiyi_navchalno-piznavalnoyi_diyalnosti_uchniv.

Reference

1. Honcharenko S. U. Ukrayins'kyu pedahohichnyy slovnyk / S. U. Honcharenko. – K. : Lybid', 1997. – 376 s.
2. Hulevatyy V. L. Shlyakhy pidvyshchennya motyvatsiyi navchannya studentiv / V. L. Hulevatyy // Naukovyy potentsial Ukrayiny. – 2007. – S. 43-47.
3. Dodonov B. Y. Struktura y dynamyka motyvov deyatelnosti / B. Y. Dodonov // Voprosy psikhohohyy. – 1984. – № 4. – S. 126–130.
4. Ivanova S. A. Problemy formuvannya motyvatsiyi navchal'noyi diyal'nosti shkolyariv za suchasnykh umov / S. A. Ivanova. – [Electronic resource]. – Rezhym dostupu: <http://klasnaocinka.com.ua/uk/article/problemi-formuvannya-motivatsiyi-navchalnoyi-diyal.html>
5. Rotar H. O. Metodychni aspekty pidvyshchennya motyvatsiyi navchannya ta navchal'nykh dosyahnenn' uchniv / H. O. Rotar. – [Electronic resource]. – Rezhym dostupu: http://www.rusnauka.com/3_ANRR_2009/Pedagogica/39964.doc.htm
6. Chayka V. M. Pedahohika / V. M. Chayka. – [Electronic resource]. – Rezhym dostupu: http://pidruchniki.com/10611207/pedagogika/metodi_stimulyuvannya_motivatsiyi_navchalno-piznavalnoyi_diyalnosti_uchniv